

ارائه مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور

سمیرا کهن‌خاکی^۱

مقدمه

در همه جوامع بشری، تولید از اهمیت خاصی برخوردار است و همه انسان‌ها به نقش و اهمیت آن واقف هستند. رشد تولید بویژه در اقتصادهای دولتی نیازمند اصلاحی ساختاری است که با حذف موانع مختلف منجر به شکوفایی در سطح خرد و کلان می‌شود (باپتیستا^۲ و همکاران، ۲۰۲۰). رشد اقتصادی، اشتغال‌زایی و رفع بیکاری، افزایش درآمد، شکوفایی استعدادها، رشد تجارت و بازرگانی بین‌المللی، پیشرفت صنایع و کارخانجات و بسیاری از نتایج مفید اجتماعی و اقتصادی که در نهایت به توسعه پایدار و طولانی‌مدت منجر می‌گردد (کلیفتون^۳ و همکاران، ۲۰۲۰). زیرا یکی از لوازم توسعه پایدار، رشد تولید داخلی و تبدیل آن به کالاها و محصولات با کیفیت جهت مصارف داخلی است. تولید و اشتغال نیروی انسانی، یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین اهداف سیاست‌های اقتصاد مقاومتی را تشکیل می‌دهد. کاهش تولید و به تبع آن بیکاری علاوه بر اتلاف منابع انسانی، مسایل و مشکلات متعدد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را به همراه دارد. در مقابل، مدیریت صحیح فرایند تولید و فراهم آوردن بسترهای مناسب برای رشد تولید، بدون شک رونق و شکوفایی اقتصادی را به همراه دارد (خوش‌چهره و همکاران، ۱۳۹۸).

تجربه کشورهای توسعه‌یافته در نیم قرن اخیر حاکی از آن است که علی‌رغم رشد بخش خدمات، تولید کماکان مهم‌ترین عامل ارزش‌آفرینی و رشد و توسعه اقتصادی است. در حوزه توسعه پایدار نیز، مدیریت صحیح بخش تولید از مهم‌ترین ارکان به شمار می‌رود (آچربی^۴ و تایش، ۲۰۲۰). علی‌رغم اهمیت بخش تولید و تاکید مقامات ارشد کشور بر رونق تولید به مثابه ریل اصلی رشد اقتصادی، همواره بخش تولید در داخل کشور

چکیده

مانع‌زدایی از تولید گام بلندی در راستای دستیابی به اهداف رشد اقتصادی، اشتغال‌زایی و توسعه کشور می‌باشد. رفع موانع تولید نیازمند شناخت عواملی است که باید مبتنی بر فرهنگ حاکم بر نظام تولید کشور باشد. بکارگیری و پیاده‌سازی مانع‌زدایی از تولید با توجه به در حال توسعه بودن کشور ایران نیازمند مدل مدون و بومی است؛ بنابراین مطالعه حاضر با هدف ارائه مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور انجام گرفته است. این مطالعه از نظر هدف یک پژوهش کاربردی-توسعه‌ای است و با رویکرد پیمایش مقطعی انجام شده است. همچنین چون هم از روش‌های کمی و کیفی استفاده شده است یک پژوهش آمیخته است. جامعه آماری شامل خبرگان (اساتید دانشگاهی و مدیران سازمان‌های تولیدی کشور) است. برای نمونه‌گیری از روش هدفمند استفاده و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. در نهایت از دیدگاه هفده نفر از خبرگان استفاده شد. برای شناسایی مقوله‌های زیربنایی مانع‌زدایی از تولید از روش تحلیل مضمون و نرم‌افزار MaxQDA استفاده شد. جهت ارائه مدل نیز از روش ساختاری-تفسیری و نرم‌افزار MicMac استفاده گردید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد پشتیبانی دولتی و اصلاح قوانین بر سیاست‌های پولی و مالی، اصلاح نظام مالیاتی و تسهیل شرایط تولید تاثیر دارند. این عوامل نیز بر کنترل تورم و بهبود سیستم اداری اثر می‌گذارند. در نهایت نیز به جهش تولید منجر می‌شوند. عناصر سطح چهار یعنی پشتیبانی دولتی و اصلاح قوانین بیشترین تأثیر را در کنترل تورم نهادهای عمومی دارند.

واژگان کلیدی: مانع‌زدایی از تولید، سازمان‌های تولیدی کشور، پژوهش آمیخته

۱. کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی گرایش برنامه‌ریزی استراتژیک - کارشناس پژوهش اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای البرز - skohankhaki@yahoo.com

2. Baptista

3. Clifton

4. Acerbi & Taisch

از سوی دیگر باید به این مساله توجه داشت که اقتباس از مدل‌های تولیدی در سایر کشورها همواره نمی‌تواند جوابگوی شرایط داخل کشور باشد؛ زیرا هر کشوری مختصات و ویژگی‌های مختص به خود را دارد که این امر، بیانگر لزوم ارائه مدل‌های بومی برای برطرف نمودن چالش‌ها و موانع تولید است (عسکری و همکاران، ۱۳۹۹).

با این توضیحات، پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور انجام شده است. با توجه به اهمیت مانع‌زدایی از تولید در افزایش توان رقابتی سازمان‌های تولیدی کشور، ارائه مدلی کاربردی در این زمینه از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. با این حال تاکنون تحقیقات زیادی راجع به این موضوع در سازمان‌های تولیدی کشور انجام نشده است. ارایه یک مدل بومی مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور (با توجه به حال توسعه بودن ایران و غیرقابل مقایسه بودن با کشورهای توسعه‌یافته که اقتصادی مبتنی بر دولت ندارند) با در نظر گرفتن شاخص‌های اصلی: عوامل دولتی؛ عوامل فرآیندی؛ عوامل موجد تولید که شناخت و درک اهمیت این عوامل تاثیر بسیار زیادی در اجرای آن خواهد داشت. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور انجام شده است. در این راستا در این مطالعه به سوالات اساسی زیر پاسخ داده خواهد شد: مقوله‌های زیربنایی مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور کدامند؟ مدل روابط علی شاخص‌های مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور چگونه است؟

مساله تحقیق

جهت مانع‌زدایی از بخش تولید در نخستین گام باید درک درستی از موانع پیش‌رو داشت. با بررسی ادبیات پژوهش می‌توان مشاهده نمود که عوامل متعددی به‌عنوان بازدارنده تولید در کشور عمل می‌کنند. از جمله موانع مهم در رابطه با تولید، نبود محیط مناسب برای توسعه فعالیت‌های تولیدی است. وقتی محیط کسب‌وکار نامطلوب باشد، فعالان اقتصادی به فعالیت‌های غیررسمی و زیرزمینی روی می‌آورند و به عبارت دیگر، اقتصاد زیرزمینی نشان‌دهنده محیط کسب‌وکار نامطلوب است. گزارش‌ها نشان می‌دهند با وجود حمایت‌های فعلی، محیط کسب‌وکار در ایران بسیار دشوار است و تولید، اداره و رشد بنگاه‌ها در ایران در هر مرحله با انواع موانع و مشکلات

با مشکلات و چالش‌های متعددی همراه بوده است (نوروزی، ۱۳۹۸). در این رابطه، عوامل مختلفی دخالت دارند که جهت رونق بخشیدن به بخش تولید، در ابتدا باید این موانع برداشته شوند. فقدان راهبرد توسعه صنعتی و جهت‌گیری در حمایت‌ها، ایجاد انحصار و محدودیت صدور مجوز به کسب‌وکارهای جدید، و امنیت سرمایه‌گذاری اندک، از جمله موانع تقویت بخش تولید از دیدگاه بسیاری صاحب‌نظران اقتصادی کشور است (میرزاخانی، ۱۳۹۹).

از سوی دیگر، فعالیت‌های نامولد نیز به‌عنوان یک چالش موثر در بخش تولید به شمار می‌روند. منظور از فعالیت نامولد رقیب تولید، کسب درآمد از فعالیت‌هایی است که چندان به تولید ملی اضافه نمی‌کند، اما به‌طور متوسط، سود بیشتری از فعالیت‌های تولیدی دارد یا راحت‌تر از آنها است (میرزا و همکاران، ۲۰۲۰). به لحاظ ماهیت رانتی اقتصاد ایران، از قبل از انقلاب، چنین فعالیت‌هایی که عمدتاً غیرشفاف هم هستند، در اقتصاد ایران شکل گرفته‌اند. نظیر معاملات سفته‌بازانه املاک، طلا، ارز و خودرو، واردات قاچاق، واردات رسمی کالاهای مصرفی با ارز ترجیحی به‌جای تولید محصول، تولید به‌صورت مونتاژ قطعات منفصله وارداتی، سپرده‌گذاری بانکی و غیره (سعادت‌مهر، ۱۳۹۸).

تأمین نقدینگی یکی از مشکلات مهم واحدهای تولیدی به‌شمار می‌آید به‌نحوی که امروز بخش زیادی از تولیدکنندگان نمی‌توانند این نیاز را از محل فروش محصول در بازار یا از طریق سیستم بانکی در زمان مقرر و با رقم مدنظر تأمین کنند. همین امر عاملی شده است تا امکان فعالیت برای آنها سخت و حجم تولید هر روز کاهش یافته و در نهایت تولیدکننده مجبور به تعطیلی واحد شود. عدم امکان مبادلات ارزی و مالی تولیدکنندگان با شرکای خارجی را هم باید یکی دیگر از مشکلات تولید دانست؛ چرا که این موضوع خود بر کاهش صادرات و حتی تأمین مواد اولیه تولیدکنندگان اثر منفی گذاشته است (مصطفی‌پور و همکاران، ۱۳۹۸). همچنین بدهی‌های معوق واحدهای تولیدی به سیستم بانکی را باید یکی از دلایل اصلی عدم رونق تولید در کشور عنوان کرد. در حال حاضر با تشدید مشکلات، تولیدکننده امکان بازپرداخت بدهی‌های بانکی را نداشته و هر روز این بدهی‌ها به‌صورت تصاعدی افزایش پیدا می‌کند. این عوامل و موارد مشابه باعث شده است که رشد بخش تولید در کشور حتی در مقایسه با بسیاری از کشورهای همسایه نیز در وضعیت مطلوبی قرار نداشته باشد (خلیلیان، ۱۳۹۸).

نیز قوانین و مقررات آن باثبات باشند؛ تغییرات سیاست‌ها، قوانین و مقررات در آن قابل پیش‌بینی باشد؛ اطلاعات مورد نیاز کسب‌وکارها برای همه شفاف باشد؛ حقوق مالکیت به طور همه‌جانبه‌ای توسط قوانین و نهادهای قضایی و انتظامی تضمین شده باشد؛ فرهنگ صداقت، درستی و وفای به‌عهد در آن وجود داشته باشد؛ جان و مال شهروندان از تعرض مصون باشد؛ و بالاخره فساد در روابط بخش عمومی و بخش خصوصی، وجود نداشته باشد. مطابق با گزارشات موجود، وضعیت امنیت سرمایه‌گذاری در ایران چندان امیدوارکننده نیست (ریاضی، ۱۳۹۹).

از دیگر موانع عمده تولید در کشور وجود رانت و فساد اداری در اغلب دستگاه‌ها و سازمان‌های اداری است. انواع کمک‌ها و تخفیف‌ها و تسهیلات حمایت از تولید، ماهیت رانت دارند و طبعاً تقاضا برای آنها بیش از عرضه و منابع تخصیص یافته است. تجربه حمایت از تولید در ایران نشان می‌دهد توزیع این حمایت‌ها عمدتاً فاقد جهت‌گیری مشخص (در چارچوب سیاستی) بوده است و در نتیجه هم بخشی از آنها هدر رفته و هم در فرایند توزیع آنها زمینه‌های فساد ایجاد شده است و در نتیجه، این رانت‌ها، به‌جای بهترین کارآفرین، به‌دست آن دسته از مدعیان کارآفرینی رسیده که در دسترسی به رانت، موفق‌تر بوده‌اند (علوی و همکاران، ۱۳۹۷). به‌طورکلی در فقدان راهبرد توسعه صنعتی، تسهیلات و ابزارهای حمایتی دولتی، میان تعداد زیادی از حوزه‌های تولیدی تقسیم می‌شود. حوزه‌هایی که احتمالاً کشور در برخی از آنها فاقد مزیت‌های نسبی یا راهبردی است. در نتیجه، هم بخشی از منابع حمایتی هدر می‌رود و هم منابع کمتری برای حوزه‌های دارای مزیت و قابلیت پیشرانی، تخصیص می‌یابد (ستوده، ۱۳۹۸).

مبانی نظری

با بررسی شواهد موجود به راحتی می‌توان استنباط نمود که بخش تولید در کشور فاصله بسیار زیادی با برنامه‌های توسعه کشور دارد. در حالی که در یک دهه اخیر، اغلب شعارهای سال ماهیتی اقتصادی داشته و به شکلی متضمن حمایت از تولید داخل بوده‌اند؛ اما در عمل مشاهده می‌شود که کماکان استفاده کاملی از ظرفیت‌های تولیدی نشده و موانع و مشکلات متعددی پیش‌روی فعالان بخش تولید وجود دارد (تکلی، ۱۳۹۴). اهمیت این عقب‌ماندگی زمانی بیشتر می‌شود که نقش تولید در رشد و شکوفایی و اقتصادی مقاومتی را در نظر بگیریم. با

قانونی، فنی، ساختاری، اداری و همچنین بی‌ثباتی و ناطمینانی مواجه است؛ به‌طوریکه بسیاری از سرمایه‌گذاران بالقوه از تأسیس بنگاه یا توسعه خطوط تولید خود منصرف می‌شوند (قربانی و همکاران، ۱۳۹۸). شرایط نامطلوب کسب‌وکار یکی از دلایل پایین بودن رونق تولید در بسیاری از کشورهای آسیایی است. به‌عنوان مثال، در مطالعه‌ای که توسط داهیا^۱ و همکاران (۲۰۲۰) انجام شد این محققان نامناسب بودن محیط کار را یکی از دلایل عقب‌ماندگی بخش تولید در بسیاری از کشورهای در حال توسعه معرفی کردند.

عقب‌ماندگی در حوزه فناوری از دیگر چالش‌های مهم بخش تولید در کشور ایران است. از زمان ورود صنایع مدرن به ایران، بسیاری از واحدهای تولیدی کشور عادت کرده‌اند، فناوری مورد نیاز خود را از شرکت‌های دیگر بخرند و وارد فرایند یادگیری و مالکیت و توسعه فناوری نشوند؛ به‌خصوص در بنگاه‌های بزرگ، کمتر واحد تولیدی را می‌توان یافت که براساس «خلق فناوری» تأسیس شده باشد یا نیازهای فناوری خود را به مراکز پژوهشی سفارش بدهد و براساس نیاز بازار، محصولات جدید با فناوری‌های پیشرفته روز تولید و عرضه کند (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۹). این در حالی است که یکی از دلایل موفقیت کشورهای اروپایی در رونق بخشیدن به بخش تولید، افزایش سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و توسعه و به تبع آن پیشگامی در حوزه فناوری می‌باشد (لمان^۲، ۲۰۲۱). افزایش اثربخشی فرایند تولید، تسریع در انجام فعالیت‌های صنعتی، ظهور شرکت‌های چند ملیتی که بخش بزرگی از بازارهای جهانی را در اختیار دارند، بهبود راندمان فرایند تحویل محصول و غیره همگی از پیامدهای به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته در بخش تولید محسوب می‌شوند (کاروپیا^۳ و همکاران، ۲۰۲۱).

پایین بودن سطح امنیت سرمایه‌گذاری از دیگر عواملی است که بخش تولید را با چالشی مهم مواجه نموده است. مطابق با نتایج گزارش شده در تحقیقات پیشین، در حالی که امنیت باعث افزایش جذب سرمایه‌گذاری (داخلی یا خارجی) در حوزه تولید می‌شود، کاهش احساس امنیت باعث انصراف سرمایه‌گذاران از ورود به عرصه تولید می‌شود. از این رو بسیاری از دولت‌های مستقر در کشورهای توسعه‌یافته، سیاست‌های خاصی برای حمایت از سرمایه‌گذاران را به اجرا در می‌آورند تا از این طریق به رونق گرفتن بخش تولید کمک کنند (چاکوبو^۴، ۲۰۲۱). کشور یا جامعه‌ای دارای امنیت سرمایه‌گذاری است که مجموعاً از هفت ویژگی به این شرح برخوردار باشد: اقتصاد کلان و

1. Dahiya

3. Karuppiah

2. Lehmann

4. Chukwuebuka

رونق یافتن بخش تولید معرفی کرده‌اند (شیرزاد و همکاران، ۱۳۹۸). هدف این تحقیق شناسایی و تعیین موانع تولید در سازمان‌های تولیدی کشور است. تحقیقات و مطالعات چندانی در سطح جهان در خصوص مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور صورت گرفته است. بنابراین به نظر می‌رسد که ابعاد مانع‌زدایی از تولید به طور عام، و رفع آن در سازمان‌های تولیدی کشور به طور خاص، هنوز آن طور که باید تبیین نشده است. لذا در این پژوهش با رویکردی اکتشافی به مدل‌سازی مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور پرداخته خواهد شد.

روش‌شناسی پژوهش

مطالعه حاضر یک مطالعه کاربردی-توسعه‌ای است که با هدف ارائه مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور انجام شده است. این پژوهش با روش آمیخته (کمی-کیفی) انجام شده است و از منظر بازه زمانی گردآوری داده‌ها در دسته پژوهش‌های پیمایشی-مقطعی قرار دارد. جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگان (اساتید دانشگاهی و مدیران سازمان‌های دولتی) هستند. حجم نمونه در مطالعاتی که با روش کیفی و مصاحبه انجام می‌شوند معمولاً بین ۵ تا ۲۵ نفر توصیه شده است (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱). بطور کلی فرایند مصاحبه در تحلیل کیفی تا رسیدن به اشباع نظری ادامه پیدا می‌کند (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱؛ جلالی، ۱۳۹۱؛ الوانی و بودلایی، ۱۳۹۱). همچنین برای نمونه‌گیری خبرگان از روش‌های غیراحتمالی و هدفمند توصیه شده است (نادری‌فرو و همکاران، ۱۳۹۶). ملاک انتخاب خبرگان، حداقل بیست سال تدریس در حوزه بازاریابی بوده یا اینکه در این زمینه دارای تألیفات علمی در قالب کتاب و مقاله باشند (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱). در بخش کیفی این مطالعه به صورت هدفمند و با روش گلوله‌برفی به انتخاب نمونه پرداخته شد. فرایند نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. بر این اساس ۱۷ نفر از افراد واجد شرایط در این مطالعه شرکت کرده‌اند. برای گردآوری داده‌های پژوهش از مصاحبه استفاده شده است. از آنجا که برای مطالعات کیفی که با هدف اکتشافی و طراحی مدل انجام می‌شوند مصاحبه‌های نیم‌ساختاریافته مناسب‌تر هستند (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۳)، در این تحقیق نیز از مصاحبه نیم‌ساختارمند با خبرگان استفاده شده است. سپس از پرسشنامه‌ای برای طراحی مدل پژوهش استفاده شده است.

عنایت به این مساله که اقتصاد مقاومتی یکی از کلیدی‌ترین ارکان توسعه کشور قلمداد می‌شود که جهت‌گیری بسیاری از خط‌مشی‌های اقتصادی در همراستایی با اهداف اقتصاد مقاومتی تعریف می‌شود، لذا پرداختن به مبحث تولید از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است (بخیتاری و افقه، ۱۳۹۶). در عین حال در حالی که بسیاری از صاحب‌نظران و تصمیم‌گیرندگان ارشد کشور برنامه‌هایی برای رشد تولید را اعلام نموده‌اند، به نظر می‌رسد نخستین گام جهت تقویت بخش تولید، غلبه بر موانع متعددی است که پیش‌روی تولیدکنندگان داخلی وجود دارد.

جهت مقابله موانع بخش تولید نیز با اتکاء به شواهد بدست آمده از کشورهای موفق و توسعه‌یافته می‌توان شاخص‌هایی را استخراج نمود. از یک سو، تعیین اهداف و خط‌مشی‌های کلان تولیدی از جمله کلیدی‌ترین عوامل برای رونق بخش تولید محسوب می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که رابطه مستقیمی بین شفاف و واضح بودن خط‌مشی‌ها و رونق بخش تولیدی وجود دارد (براهما^۱ و همکاران، ۲۰۱۹). از سوی دیگر در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و حتی اقتصادهای نوظهور مانند هند و چین، برنامه‌های گسترده‌ای برای مقابله با فساد اداری و اجتناب از تخلفات مختلف به اجرا در آمده است و ماحصل چنین اقداماتی بهبود وضعیت بخش تولید است (ناهر^۲ و همکاران، ۲۰۲۰).

برخی محققان نیز به اهمیت وجود یک برنامه طولانی‌مدت و استراتژیک برای سامان بخشیدن به حوزه تولید اشاره کرده‌اند. از این دیدگاه، بدون وجود یک برنامه طولانی‌مدت که متناسب با شرایط محیط کسب‌وکار و انجام مطالعات آینده‌پژوهی تهیه شده باشد، دستیابی به توسعه بخش تولید محقق نخواهد شد (جاکپار^۳ و همکاران، ۲۰۱۷). همچنین حمایت‌های دولتی از سرمایه‌گذاران، کارآفرینان و کلیه دست‌اندرکاران بخش تولید از دیگر مولفه‌هایی است که می‌تواند نقش مهمی در حذف موانع تولید ایفا کند (شن^۴ و همکاران، ۲۰۲۰). در چارچوب بخش تولید داخل نیز، شواهد زیادی نشان می‌دهد که پیروی از اصول اقتصاد مقاومتی، پرهیز از شعارزدگی و تقویت روحیه جهادی می‌تواند به شکل قابل ملاحظه‌ای باعث تحرک یافتن بخش تولید شود (رهبر و همکاران، ۱۳۹۹). در عین حال برخی از محققان نیز حذف مشکلات اداری اعم از وجود قوانین متعدد و بعضاً متناقض، وجود نهادهای تصمیم‌گیر موازی، بوروکراسی‌های طولانی‌مدت و غیره را زمینه‌ساز

شناسایی مقوله‌های اصلی و فرعی مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور پرداخته شده است. در بخش کمی نیز از روش مدلسازی ساختاری-تفسیری استفاده شده است. برای انجام تحلیل مضمون (تم) از نرم‌افزار MaxQDA 11 استفاده شده است و محاسبات مدلسازی ساختاری-تفسیری با نرم‌افزار MicMac انجام گرفته است.

یافته‌های پژوهشی

بخش کیفی (مبتنی بر مصاحبه) این مطالعه براساس مصاحبه با ۱۷ نفر از خبرگان حوزه مورد مطالعه انجام شده است. از نظر جنسیت ۱۴ نفر مرد و ۳ نفر زن می‌باشند. از نظر سنی ۱ نفر کمتر از ۳۵ سال دارد، ۳ نفر بین ۳۵ تا ۴۵ سال سن دارند و ۷ نفر نیز بالای ۴۵ سال هستند. از نظر تحصیلات ۲ نفر از خبرگان تحصیلات کارشناسی ارشد داشته و ۹ نفر دکتری دارند. در نهایت ۵ نفر بین ۱۰ تا ۲۰ سال سابقه کاری داشته و ۶ نفر نیز بالای ۲۰ سال تجربه کاری دارند.

برای ارزیابی پایایی بخش کیفی از ضریب هولستی^۱ استفاده شد. برای این منظور متن مصاحبه‌های انجام شده در دو مرحله کدگذاری شد. سپس درصد توافق مشاهده‌شده^۲ (PAO) محاسبه گردید:

$$PAO = \frac{2M}{N1 + N2} = \frac{236}{298 + 365} = 0.712$$

در فرمول فوق M تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار می‌باشد. N۱ و N۲ به ترتیب تعداد کلیه موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است. مقدار PAO بین صفر (عدم توافق) و یک (توافق کامل) است و اگر از ۰/۶ بزرگتر باشد مطلوب می‌باشد. مقدار PAO در این مطالعه ۰/۷۱۲ بدست آمده است که از ۰/۶ بزرگتر است، بنابراین پایایی بخش کیفی مطلوب می‌باشد.

روش اصلی مورد استفاده در بخش کیفی، روش تحلیل مضمون (مبتنی بر مصاحبه) است و با استفاده از این روش به

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خبرگان

درصد	فراوانی	ویژگی‌های جمعیت‌شناختی	
۸۲٪	۱۱	مرد	جنسیت
۱۸٪	۶	زن	
۱۲٪	۲	کمتر از ۳۵ سال	سن
۲۹٪	۵	۳۵ تا ۴۵ سال	
۵۹٪	۱۰	۴۵ سال و بیشتر	
۲۴٪	۴	کارشناسی ارشد	تحصیلات
۷۶٪	۱۳	دکتری	
۴۷٪	۸	۱۰ تا ۲۰ سال	سابقه کاری
۵۳٪	۹	بالای ۲۰ سال	
۱۰۰٪	۱۷	کل	

مطرح شود. برای اینکه پژوهشگر با عمق و گستره محتوایی داده‌ها آشنا شود اقدام به بازخوانی مکرر داده‌ها و خواندن داده‌ها به صورت فعال (جستجوی معانی و مدل‌ها) گردیده است. سوالات مصاحبه طراحی مدل مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور در جدول ۱ ارائه شده است.

برای ارائه مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور، مصاحبه‌های تخصصی نیم‌ساخت‌یافته با خبرگان صورت گرفته است. در این مرحله پیش از شروع مصاحبه پنج پرسش باز در نظر گرفته شده است و در طول فرایند مصاحبه این پیش‌بینی در نظر گرفته شده است که سوالات جدیدی نیز

1. Holsti

2. Percentage of Agreement Observation

جدول ۲: سوالات مصاحبه تحلیل مضمون (تم)

ردیف	پرسش
۱	اهمیت مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور را چه میزان ارزیابی می‌کنید؟
۲	از نظر شما موانع اصلی تولید در سازمان‌های تولیدی کشور کدام عوامل هستند؟
۳	از نظر شما موانع فرعی و خرد تولید در سازمان‌های تولیدی کشور کدام عوامل هستند؟
۴	الگوی روابط علی میان عوامل مانع‌زدایی تولید در سازمان‌های تولیدی کشور چگونه است؟
۵	چه راهبردهایی را برای مانع‌زدایی از تولید در سازمان تولیدی کشور پیشنهاد می‌کنید؟

نتایج مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمون (تم) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای این منظور متن مصاحبه‌ها چندین بار مطالعه و مرور شد. سپس داده‌ها به واحدهای معنایی در قالب جملات و پاراگراف‌های مرتبط با معنای اصلی شکسته شد. واحدهای معنایی نیز چندین بار مرور و سپس کدهای مناسب هر واحد معنایی نوشته و کدها براساس تشابه معنایی طبقه‌بندی شد. جریان تجزیه و تحلیل با اضافه شدن هر مصاحبه به همین ترتیب تکرار شد. مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. ملاک دستیابی به اشباع نظری رسیدن به تکرار در کدهای استخراجی بوده است. تحلیل

مضمون (تم) مبتنی بر روش پیشنهادی اترید استرلینگ (۲۰۰۱) شامل مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر صورت گرفت. متن مصاحبه‌ها که پیش از آن به صورت فایل متن وارد نرم افزار شود، بارها مورد مطالعه قرار گرفت و نکات کلیدی آن‌ها به صورت کد وارد نرم افزار MaxQDA شد. در مرحله کدگذاری باز ۳۶۵ کد شناسایی گردید. در نهایت از طریق کدگذاری محوری به ۳ مقوله فراگیر، ۸ مقوله سازمان‌دهنده و ۵۲ مضمون پایه دست پیدا شد. شاخص‌های مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور مستخرج از مصاحبه‌ها به روش تحلیل مضمون (تم) در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۳: شاخص مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور

فراگیر	سازمان‌دهنده	مضامین پایه
عوامل دولتی	پشتیبانی دولتی	«متعهد بودن تمامی مدیران سطح عالی»؛ «ایجاد زمینه‌های رهبری برای ارتقا و جهش تولید توسط مدیران»؛ «تشویق مداوم کارکنان به ارائه خدمات با کیفیت توسط مدیران»؛ «حمایت مدیریت ارشد از سیستم‌های تولید»؛ «ایجاد چشم‌انداز متمرکز بر بهره‌وری و جهش تولید توسط مدیران»
	اصلاح نظام مالیاتی	«ارزیابی و سنجش منظم و سیستماتیک نظام مالیاتی»؛ «بهره‌مند بودن شرکت از یک برنامه‌ریزی دقیق و ساختارمند مالیاتی»؛ «تعیین اهداف بلندمدت به عنوان فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک مالیاتی»؛ «شمول تولیدکنندگان، تامین‌کنندگان و ذینفعان در برنامه‌های شرکت»
	سیاست‌های پولی و مالی	«اهمیت دادن مدیران ارشد به سیاست‌های پولی و مالی»؛ «بررسی دقیق طراحی خدمات مالی پیش از ارائه به تولیدکنندگان»؛ «مشورت با تولیدکنندگان پیش از ارائه خدمات مالی»؛ «تاکید بر کیفیت در ارائه خدمات مالی به تولیدکنندگان»
عوامل فرایندی	بهبود سیستم اداری	«تعیین مراجع رسمی و مشخص برای تصمیم‌گیری»؛ «حذف نهادهای موازی و شرایط مداخله‌گر»؛ «بررسی، ارزیابی و کنترل مستمر فرایندها»؛ «سیستم رسیدگی و پیگیری شکایات تولیدکنندگان»
	کنترل تورم	«سازوکارهای مبارزه با تورم»؛ «ضربه‌گیری تورم برای کسب و کارهای تولیدی»؛ «نظارت مستمر بر تورم تولید»؛ «شناسایی فرصت‌ها برای بهبود»؛ «پشتیبانی مالی در شرایط تورمی»؛ «آموزش روش‌های مقابله با تورم به کل کارکنان و مدیران»

مضامین پایه	سازمان‌دهنده	فراگیر
«ارائه امکانات نرم‌افزاری مناسب به تولیدکنندگان»؛ «ایجاد بسترهای سخت‌افزاری مناسب تولید»؛ «آموزش بکارگیری فناوری‌های جدید در تولید»؛ «همکاری با تولیدکنندگان و شرکت‌های کارآفرین»	تسهیل شرایط تولید	عوامل موجد تولید
«فرهنگ تولید»؛ «اصلاح الگوی مصرف»؛ «خوداتکایی»؛ «فرهنگ بهره‌وری»؛ «رقابت‌محوری»؛ «خودباوری»؛ «سرمایه انسانی»؛ «فرهنگ کار»؛ «مدیریت جهادی»	جهش تولید	
«ساده‌سازی قوانین»؛ «وحدت مراجع قانون‌گذاری»؛ «انعطاف‌پذیری قوانین»؛ «اقتباس قوانین کشورهای پیشرو»؛ «امکان‌پذیری اجرای قوانین»؛ «عدم مغایرت قوانین باهم»	اصلاح قوانین تولید	

نیازمندی‌های جدید مشتریان تاکید شود.

طراحی مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور

بر اساس مدل تحقیق، گام بعدی شناسایی روابط درونی شاخص‌های شناسائی و ارائه مدل مانع‌زدایی از تولید در سازمان‌های تولیدی کشور می‌باشد. جهت طراحی مدل نهایی از روش مدلسازی ساختاری-تفسیری^۱ استفاده شده است. مدل روابط بین شاخص‌های شناسائی شده با استفاده از مدل مندرج در جدول ۳ تعیین شده است.

جدول ۴: علائم مورد استفاده در طراحی الگوی ساختاری-تفسیری

نماد	V	A	X	O
رابطه	متغیر A بر Z تاثیر دارد	متغیر Z بر A تاثیر دارد	رابطه دو سویه	عدم وجود رابطه

با شناسایی روابط شاخص‌ها، ماتریس خودتعاملی ساختاری^۲ (SSIM) تشکیل شده است.

جدول ۵: ماتریس خودتعاملی ساختاری مانع‌زدایی از تولید

C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	SSIM
O	A	A	X	O	X	V		سیاست‌های پولی و مالی (C1)
V	A	A	O	X	A			کنترل تورم (C2)
V	A	A	X	V				رویکرد سیستمی (C3)
V	A	A	A					بهبود سیستم اداری (C4)
V	A	A						تسهیل شرایط تولید (C5)
V	X							پشتیبانی دولتی (C6)
V								اصلاح قوانین (C7)
								جهش تولید (C8)

1. Interpretive Structural Modelling

2. Structural Self-Interaction Matrix, SSIM

رابطه ۱: تعیین ماتریس دسترسی نهایی

$$M = (A + I)^n$$

ماتریس A ماتریس دسترسی اولیه ماتریس همانی و ماتریس دسترسی نهایی است. عملیات به توان رساندن ماتریس طبق قوانین بولین^۲ (رابطه ۲) صورت می گیرد.

رابطه ۲: قوانین بولینی

$$1 \times 1 = 1; 1 + 1 = 1$$

(آذر و خسروانی، ۱۳۹۸، ص ۲۶۰).

ماتریس دسترسی نهایی در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۶: ماتریس دستیابی پس از سازگاری

C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	TM
1*	0	0	1	1*	1	1	1	سیاست‌های پولی و مالی (C1)
1	0	0	0	1	0	1	0	کنترل تورم (C2)
1	0	0	1	1	1	1	1	رویکرد سیستمی (C3)
1	0	0	0	1	0	1	0	بهبود سیستم اداری (C4)
1	0	0	1	1	1	1*	1	تسهیل شرایط تولید (C5)
1	1	1	1	1	1	1	1	پشتیبانی دولتی (C6)
1	1	1	1	1	1	1	1	اصلاح قوانین (C7)
1	0	0	0	0	0	0	0	جهش تولید (C8)

پس از تشکیل ماتریس دستیابی برای تعیین روابط و سطح‌بندی شاخص‌ها باید «مجموعه دستیابی» و «مجموعه پیش‌نیاز» شناسایی شود. برای متغیر C_i مجموعه دستیابی (خروجی یا اثرگذاری‌ها) شامل متغیرهایی است که از طریق متغیر C_i می‌توان به آنها رسید. مجموعه پیش‌نیاز (ورودی یا اثرپذیری‌ها) شامل متغیرهایی است که از طریق آنها می‌توان به متغیر C_i رسید.

جدول ۷: مجموعه ورودی‌ها و خروجی‌ها برای تعیین سطح

متغیرها	خروجی: اثرگذاری	ورودی: اثرپذیری	اشتراک
C1	C1,C2,C3,C4,C5,C8	C1,C3,C5,C6,C7	C1,C3,C5
C2	C2,C4,C8	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7	C2,C4
C3	C1,C2,C3,C4,C5,C8	C1,C3,C5,C6,C7	C1,C3,C5
C4	C2,C4,C8	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7	C2,C4
C5	C1,C2,C3,C4,C5,C8	C1,C3,C5,C6,C7	C1,C3,C5
C6	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8	C6,C7	C6,C7
C7	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8	C6,C7	C6,C7
C8	C8	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8	C8

متغیرهای پشتیبانی دولتی (C6) و اصلاح قوانین (C7) نیز در سطح چهارم قرار دارند.

مجموعه ورودی‌ها و خروجی‌ها برای هر عنصر در تشکیل ماتریس قدرت نفوذ-وابستگی (تحلیل MICMAC) مورد استفاده قرار می‌گیرد. ماتریس قدرت نفوذ-وابستگی در جدول ۷ ارائه شده

بنابراین براساس نتایج مدلسازی ساختاری-تفسیری، بنابراین متغیر جهش تولید (C8) در سطح نخست قرار دارد. متغیرهای کنترل تورم (C2) و بهبود سیستم اداری (C4) در سطح دوم قرار دارند. متغیرهای سیاست‌های پولی و مالی (C1)، اصلاح نظام مالیاتی (C3) و تسهیل شرایط تولید (C5) در سطح سوم هستند.

1. Reachability matrix, RM

2. Boolean rule

است. در مدل (ISM) روابط متقابل و تاثیر گذاری بین معیارها و ارتباط معیارهای سطوح مختلف به خوبی نشان داده شده است که موجب درک بهتر فضای تصمیم‌گیری به وسیله مدیران می‌شود.

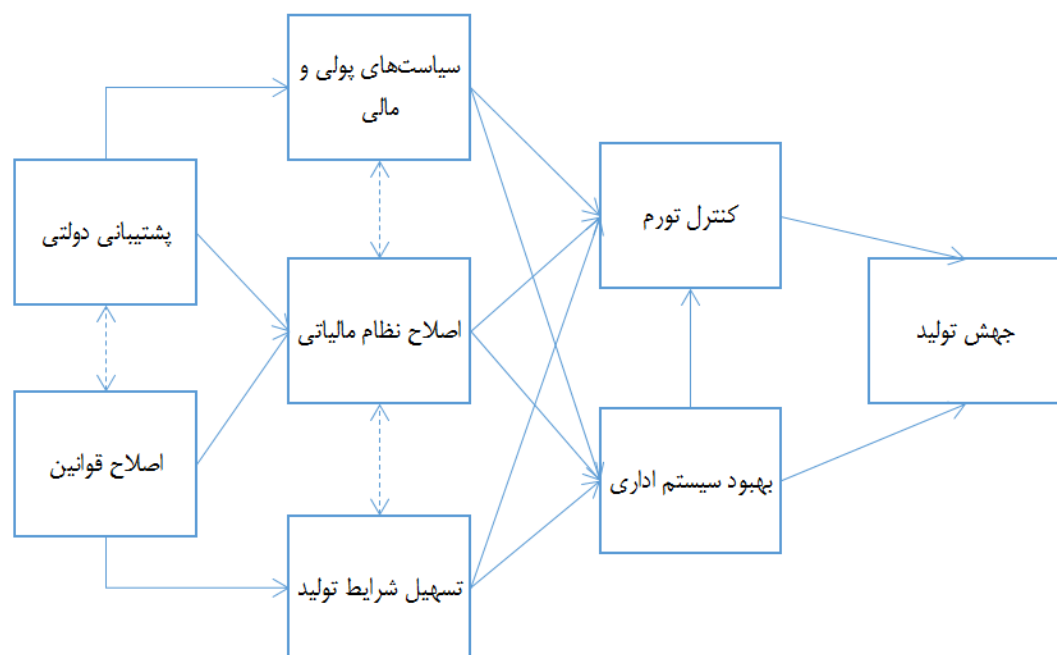
جدول ۸: قدرت نفوذ و میزان وابستگی شاخص‌های مانع‌زدایی از تولید

سطح	قدرت نفوذ	میزان وابستگی	متغیرهای پژوهش
۳	۶	۵	سیاست‌های پولی و مالی (C1)
۲	۳	۷	کنترل تورم (C2)
۳	۶	۵	اصلاح نظام مالیاتی (C3)
۲	۳	۷	بهبود سیستم اداری (C4)
۳	۶	۵	تسهیل شرایط تولید (C5)
۴	۸	۲	پشتیبانی دولتی (C6)
۴	۸	۲	اصلاح قوانین (C7)
۱	۱	۸	جهش تولید (C8)

دارند؛ بنابراین متغیرهای پیوندی هستند. لازم به تذکر است هیچ تغییری نیز در ربع اول یعنی ناحیه خودمختار قرار نگرفته است. پس از تعیین روابط و سطح شاخص‌های مذکور، می‌توان آن‌ها را به شکل الگویی طراحی نمود. به همین منظور ابتدا شاخص‌ها را بر حسب سطح آن‌ها به ترتیب از بالا به پایین تنظیم می‌گردد. در پژوهش حاضر شاخص‌های کیفی در ۶ سطح قرار گرفته‌اند. مدل نهایی مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور در شکل ۱ نمایش داده شده است.

براساس نمودار قدرت نفوذ-وابستگی متغیرهای پشتیبانی دولتی (C6) و اصلاح قوانین (C7) قدرت نفوذ بالایی داشته و تاثیرپذیری کمی دارند و در ناحیه متغیرهای مستقل قرار گرفته است. متغیرهای جهش تولید (C8)، کنترل تورم (C2) و بهبود سیستم اداری (C4) نیز از وابستگی بالا اما نفوذ اندکی برخوردار هستند؛ بنابراین متغیرهای وابسته محسوب می‌شوند. متغیرهای سیاست‌های پولی و مالی (C1)، اصلاح نظام مالیاتی (C3) و تسهیل شرایط تولید (C5) قدرت نفوذ و میزان وابستگی مشابهی

شکل ۱: مدل مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور



اقدامی، مدیران نظام اداری کشور نسبت به بررسی دقیق طراحی خدمات مالی پیش از ارائه به تولیدکنندگان استراتژی‌های مدون خود را در این باره به کارگیرند. این مهم نشان‌دهنده اهمیت دادن مدیران ارشد به سیاست‌های پولی و مالی است که به نوبه خود به عنوان یک رکن تسهیل‌گر در مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور تلقی می‌شود. همچنین مدیران مذکور می‌توانند با مشورت کردن با تولیدکنندگان پیش از ارائه خدمات مالی و افزایش تاکید بر کیفیت در ارائه خدمات مالی به تولیدکنندگان، بر چالش‌های محیطی و مشکلات مربوط به آن تا حدودی فائق آیند.

در خصوص بهبود سیستم اداری پیشنهاد می‌شود، مدیران نظام اداری کشور با تعیین مراجع رسمی و مشخص برای تصمیم‌گیری و حذف نهادهای موازی و شرایط مداخله‌گر به بررسی، ارزیابی و کنترل مستمر فرایندها بپردازند. علاوه بر موارد مذکور، با ایجاد یک سیستم رسیدگی و پیگیری شکایات، تولیدکنندگان قادر خواهند بود به اهداف مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور دست یابند. در خصوص کنترل تورم پیشنهاد می‌شود، مدیران ذی‌ربط نسبت به اتخاذ سازوکارهای مبارزه با تورم تمامی تلاش و تمهیدات خود را به کارگیرند. این مهم با نظارت مستمر بر تورم تولید و شناسایی فرصت‌ها برای بهبود امکان‌پذیر خواهد شد. همچنین آموزش روش‌های مقابله با تورم به کل کارکنان و مدیران به همراه پشتیبانی مالی در شرایط تورمی نیز پیشنهاد می‌گردد. به طور کلی می‌توان ادعان داشت، ضربه‌گیری تورم برای کسب‌وکارهای تولیدی حائز اهمیت است.

در خصوص تسهیل شرایط تولید پیشنهاد می‌شود، مدیران مربوطه با ارائه امکانات نرم‌افزاری مناسب به تولیدکنندگان و ایجاد بسترهای سخت‌افزاری مناسب تولید به ارائه آموزش‌های بکارگیری فناوری‌های جدید در تولید بپردازند. همچنین همکاری با تولیدکنندگان و شرکت‌های کارآفرین نیز به عنوان مولفه‌های تاثیرگذار در مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور به شمار می‌آیند. در خصوص اصلاح قوانین تولید پیشنهاد می‌شود، با ساده‌سازی و انعطاف‌پذیری قوانین مقدمات امکان‌پذیری اجرای قوانین را فراهم آورند. وجود وحدت مراجع قانون‌گذاری و عدم مغایرت قوانین باهم به همراه اقتباس قوانین کشورهای پیشرو در این راستا بسیار کمک‌کننده خواهد بود. بررسی موارد مختلف قوانین نشان می‌دهد که مقررات‌زدایی می‌تواند حالات مختلفی داشته باشد. این مهم گاهی به معنای حذف مقررات قبلی و تایید اشتغال و کارآفرینی و گاهی به شکل اصلاح و بازبینی قوانین است که در نهایت منجر به افزایش کارایی می‌شود.

در خصوص جهش تولید پیشنهاد می‌شود، پیش از هر اقدامی به استقرار فرهنگ تولید پرداخته شود. این مهم با مولفه‌هایی

براساس نتایج مشخص گردید، عناصر سطح چهار مدل یعنی پشتیبانی دولتی و اصلاح قوانین بیشترین تاثیر را در جهش تولید در کشور دارند. به همین ترتیب از میزان تاثیرگذاری در سطوح بعد کاسته می‌شود و متغیرهای هم سطح یعنی تعامل متقابل با هم دارند.

نتیجه‌گیری و بحث

پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور انجام شده است. براساس نتایج مشخص گردید پشتیبانی دولتی و اصلاح قوانین بر سیاست‌های پولی و مالی، اصلاح نظام مالیاتی و تسهیل شرایط تولید تاثیر دارند. در نتایج مطالعات کاروپیا و همکاران (۲۰۲۱) و قربانی و همکاران (۱۳۹۸) نیز به مولفه اصلاح قوانین و سیاست‌های مالی اشاره شده و از این منظر با نتایج پژوهش حاضر سازگار است.

همچنین مشخص شد، عوامل مذکور بر کنترل تورم و بهبود سیستم اداری اثر می‌گذارند. در نتایج مطالعات براهما و همکاران (۲۰۱۹) و ریاضی (۱۳۹۹) نیز به کنترل تورم اشاره شده و از این منظر با نتایج پژوهش حاضر هم‌خوانی دارد. در نهایت نیز مشخص گردید عوامل مذکور به جهش تولید منجر می‌شوند. در نتایج مطالعه نوروزی و همکاران (۱۳۹۹) نیز به اهمیت جهش تولید اشاره شده و با نتایج پژوهش حاضر هم‌راستا است.

در خصوص پشتیبانی دولت پیشنهاد می‌شود، با ایجاد چشم‌انداز متمرکز بر بهره‌وری و جهش تولید توسط مدیران و استقرار شایسته‌سالاری در نظام اداری کشور بتوانند مقدمات متعهد بودن تمامی مدیران سطح عالی را فراهم آورند. همچنین با ایجاد زمینه‌های رهبری برای ارتقا و جهش تولید توسط مدیران و حمایت مدیریت ارشد از سیستم‌های تولید، مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور تسهیل خواهد شد. در این میان، تشویق مداوم کارکنان به ارائه خدمات با کیفیت توسط مدیران نیز به عنوان یک مولفه تسهیل‌گر جهت مانع‌زدایی از تولید در نظام اداری کشور توصیه می‌شود.

در خصوص اصلاح نظام مالیاتی پیشنهاد می‌شود، مدیران ذی‌ربط در نظام اداری کشور نسبت به ارزیابی و سنجش منظم و سیستماتیک نظام مالیاتی تمهیدات خاص خود را به کار گرفته و با تعیین اهداف بلندمدت به عنوان فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک مالیاتی، اقدامات خود را عملی سازند. نیاز شرکت به بهره‌مندی از یک برنامه‌ریزی دقیق و ساختارمند مالیاتی قابل چشم‌پوشی نیست و در این راستا شمول تولیدکنندگان، تامین‌کنندگان و ذینفعان در برنامه‌های شرکت می‌بایست لحاظ گردد.

در خصوص سیاست‌های پولی و مالی پیشنهاد می‌شود، پیش از هر

نظیر خودباوری و اصلاح الگوی مصرف نمود می‌باید و منجر به خوداتکایی می‌گردد. استفاده صحیح از سرمایه انسانی در مدیریت جهادی سبب ایجاد رقابت‌محوری شده و منجر به پیاده‌سازی

منابع

۱. الوانی، مهدی؛ آذر، عادل؛ دانایی‌فرد، حسن. (۱۳۹۵). روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع، انتشارات صفار.
۲. الوانی، مهدی؛ بودلایی، حسن. (۱۳۹۱). پدیدارشناسی در مطالعات کارآفرینی، فصلنامه علوم مدیریت ایران، دوره ۵، شماره ۱۹، ص ۳۳ تا ۶۱.
۳. بختیاری، مریم؛ افقه، مرتضی. (۱۳۹۶). موانع تولید بنگاه‌های صنعتی استان تهران از نظر تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران، سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، حسابداری و اقتصاد دانش بنیان با تاکید بر اقتصاد مقاومتی، تهران.
۴. تکلی، محمد. (۱۳۹۴). قانون رفع برخی از موانع تولید. فصلنامه پیام آبادگران، ۲ (۵)، ۷۳-۵۰.
۵. جلالی، رستم. (۱۳۹۱). نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی، مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت، ۱ (۴)، ۳۱۰-۳۲۰.
۶. خلیلیان، محمدجمال. (۱۳۹۸). چالش‌ها، راهبردها و الزامات رونق تولید در جمهوری اسلامی ایران. معرفت اقتصاد اسلامی، ۶ (۲)، ۱۱۱-۱۲۶.
۷. خوش‌چهره، محمد، محمدجواد ایروانی، سید شمس‌الدین حسینی، حمید علوی. (۱۳۹۸). ارائه الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی. مجله مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی ۱۱، ۳۲۵-۳۷۲.
۸. دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، مهدی؛ آذر، عادل. (۱۳۹۳). روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع، انتشارات صفار.
۹. رنجبر، هادی؛ حقدوست، اکبر؛ صلصالی، مهوش؛ خوشدول، علی. (۱۳۹۱). نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی: راهنمایی برای شروع پژوهش علوم سلامت و نظامی، ۲ (۳)، ۲۳۸ تا ۲۵۰.
۱۰. رهبر، فرهاد؛ منصور نیک‌چهره گل‌افزایی. (۱۳۹۹). تدوین راهبردهای اقتصاد مقاومتی دانش بنیان. مجله مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی ۱۳ (۱)، ۲۳۹-۲۷۲.
۱۱. ریاضی، وحید. (۱۳۹۹). الگوی بومی تامین امنیت سرمایه‌گذاری با تاکید بر بعد اقتصادی. مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی ۳۹، ۳۹-۷.
۱۲. ستوده، شیما. (۱۳۹۸). رانت و فساد دولت‌ساز. کارآفرین ۳۷.
۱۳. سعادت‌مهر، مسعود. (۱۳۹۸). شناسایی موانع غیراقتصادی جذب سرمایه‌گذاری (مطالعه موردی: استان لرستان). جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۶ (۲)، ۲۵۷-۲۷۸.
۱۴. شیرزاد، حسین؛ امیر معین نمینی. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل ویژگی‌های کشاورزی و اقتصادی توسعه کشت و فرآوری سبذ گیاهان دارویی با رویکرد رونق تولید و اهداف اقتصاد مقاومتی در نظام بهره‌برداری کشور. فصلنامه تعاون و روستا ۹.
۱۵. عسکری، فروغ؛ بسینه، مریم؛ بایسپ، پریسا. (۱۳۹۹). مانع‌زدایی از تولید و تاثیر آن در رشد بازاریابی بین‌المللی استارت‌آپ‌های کشور، فصلنامه بازاریابی پارس‌مدیر، ۶ (۲)، ۴۵-۵۵.
۱۶. علوی، مینا؛ ابوالحسن فقیه‌هی، مرتضی موسی‌خانی، رضا نجف‌بیگی. ۱۳۹۷. مطالعه ریشه‌های فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران. علوم مدیریت ایران ۱، ۳۶-۱.
۱۷. قربانی، پرویز؛ جمشید عدالتیان شهریاری، فریده حق‌شناس کاشانی، محمدرضا کاباران زاد قدیم، نصرت‌الله شادنوش. (۱۳۹۸). شناسایی و اولویت‌بندی مولفه‌های تاثیرگذار اقتصاد مقاومتی بر فرایند کارآفرینی. راهبرد ۱۳۷-۱۶۴.
۱۸. مصلی‌پور، حسین؛ محمد طحان. (۱۳۹۸). بررسی موانع و مشکلات صادرات زعفران و زرشک و ارائه راهکارهای افزایش صادرات (مطالعه موردی: استان خراسان جنوبی). پژوهش‌های زعفران ۸۳-۹۷.
۱۹. میرزاخانی، علی. (۱۳۹۹). موانع جهش تولید در ایران. تاملات رشد ۳۰.
۲۰. نادری‌فر، مهین؛ گلی، حمیده؛ قلعجایی، فرشته. (۱۳۹۶). گلوله‌برفی روشی هدفمند در نمونه‌گیری تحقیقات کیفی، نشریه گام‌های

- توسعه در آموزش پزشکی، دوره ۱۴، شماره ۴۱، ص ۱۰۱-۱۲۱.
۲۱. نوروزی، رضا؛ سامره شجاعی، روح‌الله سمیعی، پرویز سعیدی. (۱۳۹۹). سناریودارزی آینده نظام استانداردسازی ایران در حوزه فناوری تولید. مدیریت فرهنگ سازمانی، ۲(۳)، ۱۱۳-۱۴۰.
۲۲. نوروزی، محمد. (۱۳۹۸). موانع ذهنی رونق تولید. نشریه تدبیر، ۱۵ (۱۱۳)، ۳۵-۵۵.
23. Acerbi, F., & Taisch, M. (2020). A literature review on circular economy adoption in the manufacturing sector. *Journal of Cleaner Production*, 123086.
24. Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative research*, 1(3), 385-405.
25. Baptista, N., Alves, H., & Matos, N. (2020). Public sector organizations and cocreation with citizens: A literature review on benefits, drivers, and barriers. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 32(3), 217-241.
26. Barahma, M. M., ALi, K. B., Nashief, M., & Al-Awlaqi, M. A. (2019). The impact of human resources Management strategies on the strategic agility: A field study in large and medium Yemeni manufacturing Sector. *Journal of Social Sciences (COES&RJ-JSS)*, 8(4), 611-629.
27. Braun, V., Clarke, V., & Terry, G. (2014). Thematic analysis. *Qualitative Research in Clinical and Health Psychology*, 95.
28. Chukwuebuka, B. A. (2021). Does foreign direct investment influence manufacturing sector growth in Middle East and North African region?. *International Trade, Politics and Development*, 5(1), 71-85.
29. Clifton, J., Díaz Fuentes, D., & Llamosas García, G. (2020). ICT-enabled co-production of public services: Barriers and enablers. A systematic review. *Information Polity*, 25(1), 25-48.
30. Dahiya, R., & Rangnekar, S. (2020). Harnessing demographical differences in life satisfaction: Indian manufacturing sector. *International Journal of Business Excellence*, 22(2), 247-261.
31. Holsti, O. R. (1969). *Content analysis for the social sciences and humanities*, Reading, MA: Addison-Wesley.
32. Jakpar, S., Tinggi, M., Siang, T. K., Johari, A., Myint, K. T., & Sadique, M. (2017). Working capital management and profitability: Evidence from manufacturing sector in Malaysia. *Journal of Business & Financial Affairs*, 6(2), 1-9.
33. Karuppiah, K., Sankaranarayanan, B., & Subramaniam, S. (2021). Evaluation of the Barriers in the Adoption of Automated Technology by the Manufacturing Sector: A Case from India. In *Advances in Materials and Mechanical Engineering* (pp. 421-429). Springer, Singapore.
34. Lehmann, R. (2021). Forecasting exports across Europe: What are the superior survey indicators?. *Empirical Economics*, 60(5), 2429-2453.
35. Meyer, A., Bannister-Tyrrell, M., Mackenzie, C., Stegeman, A., & Cameron, A. (2020). Barriers to the adoption of a fish health data integration initiative in the Chilean salmonid production. *Computers and Electronics in Agriculture*, 17(9), 105-153.
36. Naher, N., Hoque, R., Hassan, M. S., Balabanova, D., Adams, A. M., & Ahmed, S. M. (2020). The influence of corruption and governance in the delivery of frontline health care services in the public sector: a scoping review of current and future prospects in low and middle-income countries of south and south-east Asia. *BMC public health*, 20, 1-16.
37. Shen, X., & Lin, B. (2020). Policy incentives, R&D investment, and the energy intensity of China's manufacturing sector. *Journal of Cleaner Production*, 255, 120208.